

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 350

BUHÂRÎ'NİN BAB BAŞLIĞI-HADİS UYUMU METODOLOJİSİ
-Muhammed Zekeriyâ B. Yahyâ el-Kandehlevî Örneği-

Dr. Uğur ERMAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör

Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Nisan 2020

ISBN: 978-605-7570-88-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**BUHÂRÎ'NİN
BAB BAŞLIĞI-HADİS UYUMU
METODOLOJİSİ**

-MUHAMMED ZEKERİYYÂ B. YAHYÂ el-KANDEHLEVÎ ÖRNEĞİ-

Dr. Uğur ERMAN

Ankara 2020

Dr. Uğur ERMAN

1981 Siirt doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Siirt'te tamamladı. 2002 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2013'te Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamladı. Doktorasını 2017'de bitirdi. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam-Hatip-Vaiz-İlçe Müftülüğü görevlerinde bulundu. 2011-2013 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişi olarak görev yaptı. Halen Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	9
ÖNSÖZ-----	11
GİRİŞ-----	15

I. BÖLÜM

MUHAMMED ZEKERİYYÂ KANDEHLEVÎ'NİN HAYATI VE HADİS İL- MÎNE KATKILARI-----	29
1.1. Doğumu ve Hayatı -----	29
1.2. Hocaları ve Talebeleri -----	35
1.3. Eserleri -----	36
1.4. Muhammed Zekerıyyâ el-Kandehlevî'nin Hadisçiliği -----	41
1.5. Hadis İlmine Katkıları -----	43
1.6. el-Ebvâb ve't-Terâcim Adlı Eseri ve Bu Eserindeki Metodu -	58
1.7. Buhârî'ye ve Bab Başlığı-Hadis Münasebetine Bakış Açısı ---	75

II. BÖLÜM

BAB BAŞLIĞI-HADİS MÜNASEBETİ İLE İLGİLİ BELİRLENEN METOTLAR-	81
2.1. "Terceme" Kavramı -----	81
2.2. Buhârî'nin Bab Başlıklarına İlişkin Yöntemi Hakkında Görüş- ler -----	83
2.2.1. İbnu'l-Müneyyir' in (ö. 683/1284) Belirlediği Metotlar --	83
2.2.2. İbn Hacer el-Askalânî'nin Belirlediği Metotlar -----	85
2.2.3. Nureddin el-İtr'in (d. 1937) Belirlediği Metotlar -----	86
2.2.4. Sa'd b. Nasır b. Abdülaziz eş-Şesrî'nin Belirlediği Metot- lar-----	87
2.2.5. Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî'nin (ö. 1176/1762) Belirlediği Metotlar -----	89
2.2.6. Şeyhu'l-Hind Mahmud Hasan Diyobendî'nin (ö. 1920) Belirlediği Metotlar -----	92
2.3. Bab Başlıkları İle İlgili Yazılan Eserler -----	94

III. BÖLÜM

MUHAMMED ZEKERİYYÂ B. YAHYÂ el-KANDEHLEVÎ'YE GÖRE
BUHÂRÎ'NİN BAB BAŞLIKLARINDAKİ METODU-----99

Giriş -----99

- 3.1. Bab Başlığı Altında Yer Alan Bütün Ayet, Hadis, Sahâbe ve Tâbiûn Sözlere (Âsâr) Sonuç Çıkararak Bab Başlığı Oluşturması ----- 100
- 3.2. Soru Edatıyla (هل) Bab Başlığı Oluşturması ----- 102
- 3.3. Bab Başlığı Altında Nakledilen Hadislerle İlgili Konuda Hadisin Senedini Zikretmeden “Bu Konuda Falan Râvîden de Rivayet Vardır/فان عن فلان” Diyerek Yetinmesi ----- 107
- 3.4. غيرها - او غيرها - و غيرها Lafızlarını Ekleyerek Bab Başlığı Yapması ----- 109
- 3.5. Âlimler Arasında İhtilafı Olan Konularda Kesin Hüküm Beyan Etmemesi ve Bab Başlıklarını Buna Göre Oluşturması ----- 110
- 3.6. Bab Başlığına Yansıttığı Hükümün İlleti Konusunda Bazen Yakın İlleti Değil Uzak İlleti Tercih Etmesi ----- 113
- 3.7. Rivayetin Muhtelif Senedlerle Geldiğine Dikkatleri Çekmek İçin Sadece باب Demekle Yetinmesi----- 114
- 3.8. Hadisin Başka Versiyonlarına İşaret Etmek Maksudıyla Tercemenin İki Cüz’ünden Biri İle İlgili Hadis Zikretmemesi ----- 115
- 3.9. Hadisin Sabit Olmadığına İşaret Etmek Maksudıyla Bab Başlığının İki Cüz’ünden Biri İle İlgili Hadis Nakletmesi----- 117
- 3.10. Buhârî'nin Kendi Görüşünü Belirtmediği Bab Başlıklarında Onun Görüşlerinin Naklettiği Hadislerde Mevcut Olduğunu İma Etmesi----- 119
- 3.11. Kendi Şartına Uymayan Hadisi Bab Başlığı İle Takviye Etmesi ----- 122
- 3.12. Ana Bölüme (Kitâb) Uymayan Hadislerle Bab Başlığı Yapması ----- 125
- 3.13. Hadisin Lafzına Muhalif Bab Başlığı Yapması ----- 127
- 3.14. Bab Başlığının Bir Kısımının (Cüz') Hadisle Uyumu (Mutâbakât) ----- 127

3.15. Bab Başlığı Altında Naklettiği Hadisleri Bazen Temrîz Sığasıyla Nakletmesi-----	130
3.16. Hadisten Çıkarılan Hüküm Hakkında İhtilaf Olmasına Rağmen Kesin Hüküm Vermesi-----	134
3.17. Tevessü'(Çok ihtimalli) Sebebiyle Kesin Hükümü Başlıkta Belirtmemesi -----	135
3.18. Bab Başlığında Aynı Sahâbînin Farklı Rivayetlerine Değini-mesi-----	137
3.19. Bab Başlığıyla Hz. Peygamber'in (a.s.) Yapageldiği Bir Alışkanlığı/Âdeti İspat Etmesi -----	139
3.20. Hadisteki Genel Anlam İfade Eden (Âmm) Bir Lafızdan Hareketle Bab Başlığı Koyması-----	140
3.21. Bazı Babları كيف/كان/Nasıldı? Soru Cümlesi İle Başlatması-143	
3.22. Aynı Hadisle Peş Peşe Gelen Birden Çok Bab Başlığını Belirleme -----	146
3.23. Bab Başlığını Aralarında Benzerlik Bulunan Başka Bir Bab Başlığıyla veya Hadisin Metnine Kıyas Ederek (Kıyâs-ı müsâvi) Belirlemesi-----	149
3.24. Bab Başlığı İle Bazı Hususi/Özel Olaylara İşaret Etmesi ---	151
3.25. Konu İle İlgili Hadis Bulamadığına İşaret Etmek Kastıyla Kendi Şartına Uymayan Hadisi Bab Başlığı Yapması -----	153
3.26. Başlık Altında Nakledilen Hadislerdeki Mutlak(Kayıtsız)/Umûm İfadeyi Takyîd (Kayıtlı) Etme -----	155
3.27. باب Diye Başlayıp Bir Önceki Baba Rücû' Eden Başlıksız Ter-cemeler-----	157
3.28. Âyetin Tefsiri İçin Hadisle İstişhâd Etmesi-----	159
3.29. Hükümün İlk Başlama Vaktine Bab Başlığı İle İşaret Etmesi--	161
3.30. Daha Önce Geçen Bab Başlıklarını İspat Eden Bab Başlıkları Koyması -----	162
3.31. Birden Fazla Hüküm İçeren Bir Hadisten Farklı Bab Başlıkları Çıkarması-----	166
3.32. Bab Başlığı Altında Zikredilen Hadiste Varid Olan Lafızların Tertîbini/Sıralamayı Değiştirerek Bab Başlığı Yapması---	171
3.33. Birbiriyle Uyumlu Bab Başlıklarının Arasında Uyumsuz Bab Başlıklarına Yer Vermesi-----	176

3.34. Sözü Daha Güzel İfade Etmek (Bedî') veya Bir Nükteye İşaret Etmek Maksadıyla Hadiste Geçen Bir Lafzı Bab Başlığında Değiştirerek Vermesi -----	180
3.35. Bir Kısmıyla Amel Etmediği Hadisin Cüzlerini Başlık Yapmaması-----	182
3.36. Bazı Bab Başlıklarının Daha Önce Mücmel Olarak Bırakılan Başlıkların Tafsilatı/Açıklaması Olarak Konulması -----	186
3.37. Mahalli Dışında Bab Başlığı Oluşturması-----	189
3.38. Bab Altında Geçen Hadislerde Mesele Birden Çok Hükme Muhtemel İse Başlıkta Kesin Hüküm Vermemesi -----	194
3.39. Bab Başlığında Nakledilen Hadise Zıt Olan Kavramları Vermesi-----	197
3.40. Birden Fazla Hüküm Barındıran Hadisin Her Bir Cüzüne Müstakil Bab Başlığı Yapması -----	198
SONUÇ -----	201
KAYNAKÇA -----	205

KISALTMALAR

b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
Bnt.	: Bint
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celâluh
d.	: Doğumu
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
İFAV	: İlahiyat Vakfı Yayınları
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallahu anh
s.a.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: Sayfa Sayısı
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
Trc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Vesaire

ÖNSÖZ

Hadisler, İslam dininin Kur'ân'dan sonra ikinci kaynağı olup insan hayatının; inanç, ibadet ve sosyal yaşam (muâmelât) gibi tüm alanlarını kapsayan ve onlarla ilgili düzenlemelerde bulunan dinî bir kaynaktır. Bu anlam ve işleviyle Sünnet, Müslüman gelenekte ulemanın özel ilgisine mazhar olmuş ve tespitinden gereğiyle amel etmeye kadar çok geniş ölçekte Açalışmaların konusu olmuştur. Bu meyanda Hz. Peygamber'in (a.s) söz ve fiillerini kayıt altına alan değişik metotlarla yazılan birçok eser ortaya çıkmıştır. Bu eserlerin bir kısmı, rivayetlerin râvîlerini esas alarak "Müsned" türünde telif edildikleri gibi bir kısmı da konuları hatta fıkıh konularını esas alarak "Cami'" türünde yazılmışlardır.

Özellikle konularına göre yazılan eserler, yazarının fikhî ve itikâdî görüşlerini aksettiren konu başlıkları(bab) oluşturularak kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de yazıldığı günden beri önemini koruyan ve üzerinde birçok çalışmanın yapıldığı Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh* adlı eseridir. Bu eser, Müslümanlar arasında Kur'ân'dan sonra en sahih eser olarak kabul edilmekle beraber muhtevastındaki hadislerin tamamının sahih olduğu konusunda da neredeyse ümmetin icmâi vardır denilebilir. Eserin Müslüman gelenekteki bu baskın konumu ve müellifin rivayetleri hem isnat hem de metin bakımından sahih olarak nakletmedeki otoritesi neredeyse tartışmasız olarak kabul edilmiştir. Kısaca Buhârî ve eseri hadis ilminde ve diğer İslami ilimlerde tam anlamıyla bir otoritedir. Bu açıdan mezkûr eser üzerine yapılan her çalışma ehemmiyet arz etmektedir.

Bab başlıklarının Buhârî'nin hem itikâdî hem de amelî düşünce ve görüşlerini yansıtırması olması *el-Câmiu's-sahîh*'teki bab başlıklarını daha da önemli hale getirmiş ve *Sahîh*'e olan

ilgiyi artırmıştır. Bu ilginin bir sonucu olarak ilk dönemden itibaren bâb başlıklarını konu edinen pek çok eser yazılmıştır. Bazen bab başlıklarıyla bazı hadisleri şerh etmiş, bazen çelişik hadislerin tearuzunu gidermeye çalışmış, bazen de aynı başlık altında muhtelif konulara değinmiştir. Buhârî'nin bab başlıkları vasıtasıyla düşünce ve fikirlerini yansıtmaya anlaşıyor. İslam ulemâsını bu alanda çalışmalar yapmaya celp etmiş ve bab başlıkları ve hadis uyumu ile ilgili birçok yorum yapılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî, Kastallânî, Aynî, Keşmîrî, İbn Battâl bu tarz yorumları yapanlardan bir kaçıdır. Bunun yanında bab başlığı ve hadis uyumu konusunda İbn Müneyyir, Bedreddin İbn Cemâa, Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî, Reşid Ahmed Gengûhî, Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî gibi müellifler tarafından birçok eser kaleme alınmıştır.

Buhârî'nin bab başlıkları hakkında bilgi ihtiva eden eserlere bakıldığında bu eserlerin *Sahîh*'teki tüm bab başlıklarını kapsamadıkları görülmektedir. Ancak çalışmamıza konu olan Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî, *el-Ebvâb ve't-terâcim* adlı eserinde Buhârî'nin bütün bab başlıklarına değinmiş, bab başlığı ve hadis uyumu hakkında okuyucuya detaylı bilgiler aktarmıştır. Eserin bu özelliği ve eser hakkında herhangi bir akademik çalışmanın bulunmaması böyle bir çalışmanın hazırlanmasına zemin teşkil etmiştir.

Çalışmamız Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Buhârî'nin hayatı, *Sahîh* adlı eserindeki bab başlıklarının özellikleri, yaşadığı asırdaki ilmi ve fikri gelişmelerin eserine yansımaları, hadis-bab başlığı arasındaki uyuma riayet edip etmediği konusundaki tartışmalar, eserin farklı nüshalarının olması, başlıksız bablardaki amacı gibi konular yer almaktadır. Birinci bölümde; Zekeriyâ el-Kandehlevî'nin hayatı eserleri ve hadisçiliği, *el-Ebvâb ve't-terâcim* adlı eseri ve bu eserindeki metodu, Buhârî'ye ve bab başlığı-hadis münasebetine bakış açısı konuları işlenmiştir. İkinci bölümde; terceme kav-

ramı, bab başlıkları hakkında belirlenen metotlar, bab başlıkları ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Muhammed Zekerıyyâ el-Kandehlevî'nin tespit etmiş olduğu Buhârî'nin hadis-bab başlığı uyumu konusunda takip etmiş olduğu metodoloji işlenmiştir.

Öncelikle çalışmam boyunca bana sıhhat ve afiyet veren yüce Allah'a (c.c.) sonsuz hamd ve sena ederim. Ayrıca manevi desteğini esirgemeyen başta muhterem validem olmak üzere değerli aileme, böyle bir konuda çalışma yapılması gerektiği fikrini veren meslektaşım Dr. Öğretim Üyesi Hamit Sevgili'ye teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara mukaddime olmasını temenni ederim.

Dr. Uğur ERMAN

Mart 2020